

Anđelka Mihajlov, Aleksandra Mladenović i Filip Jovanović

Cirkularna ekonomija u Srbiji: započet proces

AMBASADORI ODRŽIVOG
RAZVOJA I ŽIVOTNE SREDINE
ENVIRONMENTAL AMBASSADORS
FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

2019

Studiju Cirkularna ekonomija u Srbiji: započet proces (2019.) pripremio je tim Ambasadora održivog razvoja i životne sredine (AOR) (prof. Andelka Mihajlov kao glavni autor i Aleksandra Mladenović i Filip Jovanović kao koautori). Ova analiza podržana je projektom koji finansira EU: ENV.Net Factoring the Environmental Portfolio for WB and Turkey in the EU Policy Agenda, kao i Ministarstvo za zaštitu životne sredine Republike Srbije.

Napomena - Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno zvanična mišljenja Evropske komisije ili drugih institucija Evropske unije, kao ni Vlade Srbije, odnosno Ministarstva zaštite životne sredine.

Dizajn naslovne strane: Miša Jovanović

© Ambasadori održivog razvoja i životne sredine (2019.)
Reprodukacija je dozvoljena pod uslovom da se navede izvor.

Ovaj dokument treba da se navodi kao: Mihajlov A., A.Mladenović i F.Jovanović (2019), Cirkularna ekonomija u Srbiji: započet proces, Beograd, Ambasadori održivog razvoja i životne sredine

E-publikacija je dostupna na <http://ambassadors-env.com/en/circular-economy-in-serbia/>

Izdavač: Ambasadori održivog razvoja i životne sredine
Za izdavača: Aleksandra Mladenović
Autori: Anđelka Mihajlov, Aleksandra Mladenović, Filip Jovanović
Dizajn i ilustracije: Miša Jovanović
Izdaje i narezuje: Ambasadori održivog razvoja i životne sredine
Tiraž: 50 CD

Godina: 2019
ISBN-978-86-89961-09-6

Sadržaj

Prošireni izvod	3
1. Cirkularna ekonomija: pitanja definicije i razumevanja	5
2. Uvodne napomene: potreba za cirkularnom ekonomijom	7
3. Globalni nivo - nivo UN	8
3.a. Cirkularna ekonomija i ciljevi održivog razvoja	8
4. Akcioni plan EU za cirkularnu ekonomiju	12
5. Cirkularna ekonomija je otvorena za izazove.....	15
6. Stanje cirkularne ekonomije u Srbiji	16
6.a. Mapiranje strateških dokumenata	17
6.b. Mapiranje aktivnosti i inicijativa	21
7. Zaključne napomene sa mogućim planom za dalje aktivnosti.....	26

Prošireni izvod

Cirkularna ekonomija je nepovratan, globalni mega trend. Koristi od procesa cirkularne ekonomije su koristi za resurse (poboljšanje obezbeđivanja resursa i smanjenje zavisnosti od uvoza), za životnu sredinu (manji uticaj na životnu sredinu), ekonomski koristi (mogućnosti za ekonomski rast i inovacije) i koristi za društvo (održiva potrošnja i mogućnosti zaposlenja). Postoje tri ključna pristupa za unapređenje efikasnosti resursa: - produžena odgovornost proizvođača; - zelene javne nabavke i - poslovna partnerstva duž lanca vrednosti. Prioritetni sektori u cirkularnoj ekonomiji uključuju plastiku, prehrambeni otpad, ključne i kritične sirovine, izgradnju i rušenje, biomasu i proizvode na bazi biomase.

Prelaz na cirkularnu ekonomiju predstavlja složen, sveobuhvatan i pre svega, dugoročni proces. Proces cirkularne tranzicije je sistemski proces (nije jednokratni), gde je kontinuitet u primeni dogovorene strategije/politike presudan (posebno za države sa ekonomijom u tranziciji).

Srbija kao država članica UN i zemlja kandidat za članstvo u EU već je posvećena konceptu cirkularne ekonomije. Ipak, još uvek ne postoji integralni pristup, a okvir politike zaštite životne sredine treba osnažiti i uključiti u ključne elemente ekonomskih i sektorskih politika.

U okviru ove analize (koja je urađena kao kompilacija ograničenog broja raspoloživih informacija) autori termin cirkularna ekonomija shvataju na sledeći način:

Cirkularna ekonomija je ekonomija u kojoj se vrednost proizvoda, materijala i resursa održava u ekonomiji što je duže moguće, a stvaranje otpada se minimizira. To je u suprotnosti s „linearnom ekonomijom“ koja se zasniva na modelu proizvodnje i potrošnje „uzmi, koristi i odbaci“.

Na nivou UN cirkularna ekonomija se postepeno sve više posmatra kao sredstvo za ubrzanje prelaska društva na sistem sa efikasnijim korišćenjem resursa, čime se poboljšava konkurentnost i reaguje na globalne izazove životne sredine. Analiza je pokazala da koliko god cirkularna ekonomija može pomoći u postizanju mnogih ciljeva održivog razvoja, ciljevi održivog razvoja takođe mogu pomoći promociji primene cirkularne ekonomije. Pojačana saradnja svih nadležnih, odgovornih i zaineresovanih, često se ističe kao imperativ za omogućavanje prelaska na cirkularnu ekonomiju.

Od 2015. godine do danas zabeleženi su mnogi pomaci u prelasku na cirkularnu ekonomiju u zemljama EU; međutim i dalje postoje neki propusti i nedostaci.

Srbija sprovodi neke inicijative koje podržavaju cirkularnu ekonomiju, koje su već navedene u dokumentu „Nacionalni profil Srbije“ koji je pripremila Agencija za životnu sredinu RS za analizu „Efikasnost resursa i cirkularna ekonomija u Evropi - čak više od malo“¹, Evropske agencije za životnu sredinu (2018), kao i u *Studiji o dostignućima i perspektivama zelene ekonomije i održivog rasta u Srbiji* (2012)².

Predstavljene su akcije/inicijative cirkularne ekonomije u Srbiji i trebalo bi ih smatrati otvorenim za dopune kada i ako bude identifikovana potreba za njima.

¹ Resource efficiency and circular economy in Europe – even more from less , za inoviranje dokumenta iz 2016 http://www.sepa.gov.rs/download/publikacije/MoreFromLess_MaterialResourceEfficiencyEurope.pdf

² <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/984serbia.pdf>

Moguća strategija za napredovanje mogla bi imati koristi od ove studije. Sproveđenje zakonski propisanih postupaka i neki od mogućih načina za budući napredak su:

- priprema odgovarajućeg dokumenta o javnoj politici za cirkularnu ekonomiju koji će pružiti smernice za smer delovanja
- korišćenje cirkularne ekonomije kao okosnice industrijske strategije
- razmotranje inicijative za ažuriranje i adaptiranje Nacionalne strategije za održivo korišćenje prirodnih resursa i dobara, moguće u obliku Nacionalnog plana održivog korišćenja prirodnih resursa;
- ažuriranje strategije o upravljanju otpadom, moguće u obliku Nacionalnog plana upravljanja otpadom
- razmatranje inicijativa za ažuriranje i preispitivanje (nacionalne) Agende 2030. (sada u obliku Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja o Agendi 2030³, sa postojećim Izveštajem iz senke⁴), moguće u obliku sproveđenja Plana za Agendu 2030
- razmotranje donošenja novog relevantnog odgovarajućeg zakonodavstva
- stvaranje/jačanje i praćenje efikasnosti koalicije zainteresovanih strana u podsticanju procesa cirkularne ekonomije
- ubrzavanje širenja adekvatnog znanja i podizanje svesti o temama cirkularne ekonomije.

S obzirom da su efikasnost resursa, cirkularna ekonomija i snabdevanje sirovinama, multidisciplinarna područja, odgovornosti se dele između ministarstava; postoji potreba za boljom saradnjom između njih, kao i za unapređenjem sistemskog pristupa.

---

³ <http://www.mdpp.gov.rs/doc/DNI-2019.pdf>

⁴ <http://ambassadors-env.com/en/2019/12/08/shadow-report-on-the-vnr-of-the-agenda-2030-implementation-in-serbia-is-finalized/>

I. Cirkularna ekonomija: pitanja definicije i razumevanja

Cirkularna ekonomija je trenutno popularan termin unutar grupa za zagovaranje politika i strategija poslovanja. Iako ne postoji jedinstveno prihvaćena definicija cirkularne ekonomije, ona se generalno shvata kao smanjena potražnja za određenim prirodnim resursima i materijalima koji iz njih proističu. Resursi koji se obično ističu su metalni i nemetalni minerali, fosilna goriva i različiti biotski resursi (poput šuma, riba i druge biomase). Šire gledano, relativno malo pažnje se posvećuje ostalim resursima, kao što su voda ili zemljište.

Nedostaje opšteprihvaćena definicija cirkularne ekonomije. Postoji najmanje više od stotinu⁵ mogućih definicija cirkularne ekonomije i postoji mnogo različitih shvatanja koncepta. Na to ukazuje brzi rast recenziranih članaka o cirkularnoj ekonomiji (više od 100 članaka je objavljeno na tu temu u 2016. godini, u poređenju sa samo oko 30 članaka u 2014. godini⁶). Pored toga, o toj su temi objavljeni mnogi tematski izveštaji.

Ključni principi cirkularne ekonomije ⁷		Ciljevi
R okvir	4R - Smanjenje, ponovna upotreba, recikliranje i povraćaj (smanjenje potrošnje resursa, praćeno ponovnom upotrebom materijala)	Cirkularna ekonomija nije strategija za brze rezultate; to je dugoročan poduhvat koji koristi budućim generacijama: ekonomski rast sa kvalitetom životne sredine i socijalnom jednakostu.
Sistemska perspektiva	Potreba za promenom celokupnog obrasca ekonomije. Perspektiva mikro sistema, perspektiva mezo-sistema, perspektiva makro sistema	Upućivanje na održivost i/ili održivi razvoj ⁸

⁵ Julian Kirchherr, Denise Reike, Marko Hekkert, *Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions*, Resources, Conservation and Recycling, Volume 127, p. 221-232, 2017

⁶ M. Geissdoerfer, et al., *The circular economy – a new sustainability paradigm*, J. Clean. Prod., 143 (2017), pp. 757-768

⁷ Coding framework, adapted from Julian Kirchherr, Denise Reike, Marko Hekkert, *Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions*, Resources, Conservation and Recycling, Volume 127, p. 221-232, 2017

⁸ Koncepti koji bi takođe trebalo da operacionalizuju održivi razvoj za preduzeća su koncepti zelene ekonomije i zelenog rasta UNEP, 2011; OECD, 2016.)

Kako se bude napredovalo, predlaže se okvir iznad 4R kao što je 9Rs (predstavljeno ispod)^{9,10}

Okvir 9R			
Povećanje cirkularnosti	Pametnija upotreba i izrada proizvoda	R0 Odbijanje	Učiniti proizvod suvišnim napuštanjem njegove funkcije ili nudeći istu funkciju sa radikalno drugačijim proizvodom
		R1 Preispitivanje	Povećanje upotrebe proizvoda (npr. deljenjem proizvoda)
		R2 Smanjenje	Povećanje efikasnosti u proizvodnji ili korišćenju proizvoda uz manji trošak prirodnih resursa i materijala
	Produžiti životni vek proizvoda i njegovih delova	R3 Ponovna upotreba	Ponovna upotreba odbačenog proizvoda od strane drugog potrošača; proizvod je još uvek u dobrom stanju i ispunjava svoju originalnu funkciju
		R4 Popravka	Popravka i održavanje neispravnog proizvoda kako bi se mogao i dalje koristiti sa svojom originalnom funkcijom
		R5 Obnova	Obnoviti stari proizvod i ažurirati ga
		R6 Ponovna proizvodnja	Korišćenje delova odbačenih proizvoda u novom proizvodu sa istom funkcijom
		R7 Promena funkcije	Korišćenje odbačenih proizvoda ili njihovih delova u novom proizvodu sa različitom funkcijom
		R8 Recikliranje	Prerada materijala kako bi se dobio isti (visoki stepen) ili niži (niži stepen) kvaliteta
	Korisna primena materijala	R9 Povraćaj energije	Kontrolisano spaljivanje materijala sa povraćajem energije

U okviru ove analize¹¹, autori uzimaju u obzir navedene različite pristupe konceptu cirkularne ekonomije i razumeju cirkularnu ekonomiju kao:

Cirkularna ekonomija je ona u kojoj se vrednost proizvoda, materijala i resursa održava u ekonomiji što je duže moguće, a stvaranje otpada se minimizira. To je u suprotnosti s „linearnom ekonomijom“ koja se zasniva na modelu proizvodnje i potrošnje „uzmi, koristi i odbaci“.

Da naglasimo: cirkularna ekonomija je koncept i proces¹².

9 N. van Buren, et al., Towards a circular economy: the role of Dutch logistics industries and governments, *Sustainability* (2016), p. 647

10 Potting, et al., Circular Economy: Measuring Innovation in the Product Chain (2017) Dostupna na linku <http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publications/pbl-2016-circular-economy-measuring-innovation-in-product-chains-2544.pdf>

11 Ovaj dokument je ažuriran i proširen Okvirni izveštaj o cirkularnoj ekonomiji u Srbiji za 2018. godinu, pripremljen za projekat koji finansira EU: ENV.Net Factoring the Environmental Portfolio for WB and Turkey in The EU Policy Agenda. Autori: Andelka Mihajlović, Aleksandra Mladenović i Filip Jovanović, uz podršku tima AOR

12 Mihajlović A., Koncept cirkularne ekonomije: da li je petlja zatvorena? Plenarni skup na konferenciji PIMB - cirkularna ekonomija - šansa za održivi razvoj, Zrenjanin, Srbija, april 2019.

2. Uvodne napomene: potreba za cirkularnom ekonomijom

Prelaz na cirkularnu ekonomiju je složen, sveobuhvatan i, pre svega, dugoročni proces. To je način da se društva odvoje od neodrživih linearnih ekonomija, koje rezultuju iscrpljivanjem ograničenih resursa.¹³

Izveštaj o „pukotinama“ cirkularnosti za 2019. godinu¹⁴ napominje da se od 92,8 milijardi tona biomase, fosilnih goriva, metala i minerala koji godišnje uđu u globalnu ekonomiju samo devet odsto ponovo koristi.

Neki negativni efekti i podaci oko upotrebe resursa su¹⁵:

- Očekuje se da će globalna potražnja za hranom porasti za oko 70% između 2005. i 2050. godine,
- Američki geološki institut procenjuje da ostaje 80 godina rezervi fosfora,
- Samo 2% plastike u svetu vraća se originalnom kvalitetu,
- Evropa trenutno gubi oko 600 miliona tona otpadnih materija, koje bi se potencijalno mogle reciklirati ili ponovo iskoristiti,
- Očekuje se da će ukupna potražnja za ograničenim zalihamama resursa (biomase, fosilne energije i mnogih metala) dostići 400% prekомерне upotrebe ukupnog kapaciteta planete do 2050. godine,
- 70% ulovljene ribe se ne pojede,
- Prema trenutnoj stopi proizvodnje, predviđa se da će svetske zalihe nafte trajati još 46,2 godine, uglja još 188 godina, a prirodnog gasa još 55 godina,
- Procene su da će zagađenje vazduha uzrokovati 6 do 9 miliona prevremenih smrti godišnje i koštati 1% globalnog bruto domaćeg proizvoda do 2060. godine.

Područja delovanja cirkularne ekonomije uključuju proizvodnju, potrošnju, upravljanje otpadom, sekundarne sirovine s inovacijama, ispitivanje i monitoring.

Prioritetni sektori cirkularne ekonomije uključuju plastiku, prehrambeni otpad, ključne sirovine, izgradnju i rušenje, biomasu i proizvode na bazi biomase. Postoje tri ključna pristupa za unapređenje efikasnosti resursa: - produžena odgovornost proizvođača; - zelene javne nabavke i - poslovna partnerstva duž lanca vrednosti.

Neki od **pokretača** cirkularne ekonomije su: inovativni poslovni modeli, eko dizajn, produženje životnog veka proizvoda ponovnom upotrebom i popravkom, i upravljanje otpadom.

Ključni pokretači¹⁶ su zakonodavstvo, zeleno oporezivanje, poslovni pokretači i zalihe sirovina.

¹³ Mihajlović A., i saradnici, *Ocenjivanje budućih trendova dostupnosti prirodnih resursa korišćenjem odabranih pokazatelja kao mere napretka: veže sa interesovanjima i vrednostima*, Konferencija 7. KONGRES UPRAVLJANJA ŽIVOTNOM SREDINOM - X MEĐUNARODNA KONVENCIJA O ŽIVOTNOJ SREDINI I RAZVOJU, Sednica CD (ISBN 978-959-300-073-4), studija GA-002 At: Havana, Kuba , 2015.

¹⁴ Pokrenut na Svetskom ekonomskom forumu (WEF) u januaru 2019.

¹⁵ <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/circular-economy/what-is-the-circular-economy>

¹⁶ Cirkularna ekonomija: Resursi i mogućnosti, ISWA 2015

3. Globalni nivo - nivo UN

Na nivou UN, cirkularna ekonomija se posmatra kao sredstvo za postepeno ubrzanje prelaska društva na sistem efikasnije upotrebe resursa, čime se poboljšava konkurentnost i odgovara na globalne izazove životne sredine¹⁷. Čak su nedavno i Kina i SAD koji su najveći svetski emiteri gasova sa efektom staklene bašte i potrošači resursa, prepoznali mogućnosti cirkularne ekonomije.

U rezoluciji UNEP-a (iz 2019. godine¹⁸) se pozivaju države članice da razmotre pristupe i politike za postizanje održive potrošnje i proizvodnje, uključujući, ali ne ograničavajući se na efikasnost resursa i cirkularnu ekonomiju i da uzmu u obzir rezultate izveštaja GEO-6¹⁹ i izveštaja Globalni status resursa 2019 (globalni status i trendovi u prirodnim resursima 1970 – 2017)²⁰. Projekcije do 2060. godine o korišćenju prirodnih resursa i uticaji daju se u okviru dva scenarija: „istorijski trendovi“ i „ka održivosti“.

Rezolucijom se, između ostalog, pozivaju sve države članice da razviju održive politike javnih nabavki i ažuriraju svoje zakonske okvire javnih nabavki u skladu sa ciljem održivog razvoja 12.7 (promovišu prakse javnih nabavki koje su održive, u skladu s nacionalnim politikama i prioritetima). Takođe, rezolucijom se ohrabruju države članice da:

- koriste podsticaje i druge tržišno zasnovane instrumente za podršku održivoj potrošnji i proizvodnji;
- promovišu razvoj i prihvatanje inovativnih održivih poslovnih modela s relevantnim akterima; i
- poboljšavaju saradnju s relevantnim akterima, uključujući proizvođače i trgovce na malo, kako bi se potrošačima i državnim organima omogućilo da mogu da načine izbore na bazi relevantnih informacija.

Svetski forum o resursima 2019. na temu „*Zatvaranje petli: tranzicije u praksi*“; uključuje prelazak na cirkularnu ekonomiju kroz prizmu razvoja gradova i regionala, hrana i materijale zasnovane na bio osnovi, „industriju 4.0“²¹, tlo i upotrebu zemljišta, finansije, klimatsku politiku i upravljanje otpadom i materijalima.

3.a. Cirkularna ekonomija i ciljevi održivog razvoja

Ako su ciljno orijentisane, veze između cirkularne ekonomije i ciljeva održivog razvoja trebalo bi da budu očigledne. Na konferenciji „Rio + 20“ (2012.) o održivom razvoju vlade su odlučile da razviju globalne ciljeve održivog razvoja²², zasnivajući ih na Milenijumskim ciljevima razvoja, ali takođe uz uključivanje pitanja kao što su upravljanje prirodnim resursima, održiva potrošnja i proizvodnja, efikasne institucije, dobre institucije, vladavina prava i društva u miru. Dana 1. januara 2016., 17 ciljeva održivog razvoja *Agende za održivi razvoj 2030*²³, koje su svetski

17 EMF, “Growth Within: A Circular Economy Vision for a Competitive Europe”, Ellen MacArthur Foundation, 2015. Dostupno na: https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/EllenMacArthurFoundation_GrowthWithin_July15.pdf

18 UNEP/E.4/L.2 (UNEA 2019)

19 Izveštaj GEO-6 <https://www.unenvironment.org/resources/global-environment-outlook-6>

20 Globalni status resursa 2019 <https://www.resourcepanel.org/reports/global-resources-outlook>

21 Pogledaj na primer S. Rajput and S. Prakash Singh, Connecting circular economy and industry 4.0, International Journal of Information Management Volume 49, December 2019, Pages 98-113

22 Sustainable Development Goals - SDGs

23 https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

lideri usvojili u septembru 2015. na samitu UN, zvanično su stupili na snagu. Ona povezuje tri stuba održivog razvoja, ekonomski, socijalni i životne sredine na uravnotežen način, preličući ih kroz 17 ciljeva održivog razvoja koji se predviđaju da budu ispunjeni do 2030. godine.

Međutim, pojam „cirkularna ekonomija“ se ne pojavljuje u *Agendi za održivi razvoj 2030* gde su postavljeni ciljevi održivog razvoja i povezani ishodi²⁴. Opisna vežba kvalitativnog povezivanja i procene odnosa između prakse cirkularne ekonomije i 17 ciljeva održivog razvoja (sa 169 ishoda ciljeva održivog razvoja)²⁵ predstavljeni su u tabeli ispod.

Ukupni rezultat odnosa prakse CE i 17 ciljeva i 169 ishoda (podciljeva) SDG Napomena: CE = cirkularna ekonomija; SDGs = Ciljevi održivog razvoja							Komentar
	Cilj	Direktan doprinos prakse CE da bi se postigao cilj	Indirektan doprinos prakse CE da bi se postigao cilj (na pr. preko drugih SDG)	Postizanje cilja doprineće CE	Slaba ili nikakva povezanost	Mogućnosti saradnje za promociju CE	
1 NO POVERTY 	SDG 1 Svet bez siromaštva	0	4	1	1	1	Usvajanje praksi CE, kao što su popravka, ponovna proizvodnja i recikliranje može dovesti do generisanja zapošljavanja, što posredno doprinosi smanjenju siromaštva. Takođe, prakse CE, npr. vezane za upravljanje vodama i poljoprivrednu takođe izgrađuju otpornost. Postoje snažne sinergije sa SDG 8 i 9.
2 ZERO HUNGER 	SDG 2 Svet bez gladi	1	3	3	0	1	Primenom principa CE u lokalnoj poljoprivredi, npr. kompostiranjem i diverzifikovanim integrisanim poljoprivrednim praksama poboljšava se zemljište što povećava produktivnost farmi i otpornost sistema. U kombinaciji sa cirkularnim inicijativama za sistem ishrane koje smanjuju prehrambeni otpad i/ili prenos prehrabnenog otpada u hranu za životinje mogu osloboditi poljoprivredno zemljište za prehranu ljudi.
3 GOOD HEALTH AND WELL-BEING 	SDG 3 Dobro zdravlje	1	0	0	11	1	Mogući indirektni doprinosi CE zdravlju, dobrobiti i smanjenoj smrtnosti dece, na primer kroz smanjenje zagađenja i bolji tretman vode. S druge strane, takođe postoji potencijalna razmena sa praksama CE, kao što je reciklaža otpada.
4 QUALITY EDUCATION 	SDG 4 Kvalitetno obrazovanje	0	0	5	3	2	Nekoliko ishoda se odnosi npr. na jednak pristup tehničkom, užestručnom i tercijarnom obrazovanju - posebno u kombinaciji sa fokusom na CE, sistemsko razmišljanje, dizajn za cirkularnost, preduzetništvo i inovacije - od suštinskog su značaja za omogućavanje cirkularnih praksi.
5 GENDER EQUALITY 	SDG 5 Ročna ravnopravnost	0	0	2	6	1	Povezan sa eliminisanjem diskriminacije, nasilja i štetnih praksi prema ženama i devojčicama i ciljevima za poboljšanje njihovog osnaživanja. Postizanje ciljeva za osiguravanje učešća žena na rukovodećim pozicijama i jednaka prava na vlasništvo i kontrolu nad zemljom i drugim resursima može potencijalno olakšati prakse CE i povezano preduzetništvo.

²⁴ Sedamnaest ciljeva i pridruženih 169 iskoda sve više usvajaju i akteri javnog i akteri privatnog sektora širom sveta kao okvir za organizovanje i sprovođenje inicijativa za održivost

²⁵ P. Schroeder, K. Anggraeni, i U. Weber, „Značaj prakse cirkularne ekonomije za ciljeve održivog razvoja“ J. Ind. Ecol., sveska 23, br. 1, str. 77–95; interpretacije ovog rada

6 CLEAN WATER AND SANITATION 	SDG 6 Čista voda i sanitarni uslovi	4	1	0	0	3	Prakse CE kao što su prečišćavanje vode malih razmara, održive sanitarne usluge, tretman otpadnih voda, ponovna upotreba i recikliranje vode, povraćaj hranljivih materija, biogasni sistemi itd. mogu pomoći u povećanju pristupa bezbednoj pitkoj vodi i pravičnim sanitarnim merama, smanjenju zagađenja i poboljšanju kvaliteta vode.
7 AFFORDABLE AND CLEAN ENERGY 	SDG 7 Dostupna obnovljiva energija	3	1	0	0	1	Sistemi obnovljivih izvora energije, uključujući tehnologije biomase malog obima i biogoriva druge generacije, povraćaj energije (toplotne energije) i poboljšana upotreba u industrijskim sistemima (npr. industrijska simbioza)
8 DECENT WORK AND ECONOMIC GROWTH 	SDG 8 Dostojan rad i ekonomski rast	2	3	4	1	2	Novi (cirkularni) poslovni modeli su glavni potencijalni izvor povećane efikasnosti i efikasnosti resursa, valorizacije otpada i zelenih poslova.
9 INDUSTRY, INNOVATION AND INFRASTRUCTURE 	SDG 9 Industrija, inovacije i infrastruktura	2	0	6	0	0	Direktni doprinosi naknadnom opremanju industrija kako bi ih učinili otpornijima i održivima. To uključuje novu infrastrukturu, kao što su obnovljiva energija, cirkularno upravljanje vodama i otpadom/ resursima, izmenjenu logistiku, podršku istraživanju i inovacijama, kao i obezbeđivanje pristupa odgovarajućem finansiranju.
10 REDUCED INEQUALITIES 	SDG 10 Smanjene nejednakosti	0	1	4	4	1	Socijalna i ekomska uključenost ima snažne sinergije sa promovisanjem bezbednog radnog okruženja – što je važno za radnike u neformalnom sektoru otpada u zemljama u razvoju. Takođe se odnosi na ravноправnu zastupljenost zemalja u razvoju u međunarodnoj saradnji, jednak pristup tehničkoj podršci i finansiranju za CE i obezbeđivanje da trgovinski sporazumi olakšavaju, a ne da ometaju pravednu raspodelu i cirkularni tok resursa
11 SUSTAINABLE CITIES AND COMMUNITIES 	SDG 11 Održivi gradovi i zajednice	1	3	3	2	1	Prelazak na cirkularnu ekonomiju je imperativ za smanjenje uticaja na resurse i životnu sredinu u gradovima. Takođe, principi CE, poput modularnog, prilagodljivog i fleksibilnog dizajna zgrada, mogu pomoći u omogućavanju pristupa stambenim jedinicama za grupe sa malim primanjima, uključujući smanjenje smrti i uticaja od katastrofa, katastrofa povezanih sa vodom i obezbeđivanju pristupa zelenim i javnim površinama.
12 RESPONSIBLE CONSUMPTION AND PRODUCTION 	SDG 12 Održiva potrošnja i proizvodnja	3	5	2	0	1	Praksa CE treba da sadrži razdvajanje ekomske aktivnosti od korišćenja resursa i pratećih uticaja na životnu sredinu i društvo, što je takođe u središtu ovog cilja. Ovaj cilj je važan faktor za postizanje većine ostalih SDG, što čini indirektni uticaj na prakse CE još istaknutijim.
13 CLIMATE ACTION 	SDG 13 Akcija za klimu (aktivnosti na sprečavanju klimatskih promena)	0	1	3	0	1	Izveštaj o jazovima/pukotinama cirkularnosti za 2019. godinu utvrđuje da bi primena praksi CE mogla da smanji emisije gasova sa efektom staklene bašte za više od trećine do 2100. godine pored postojećih tehnologija sa niskom emisijom ugljenika. Pored toga, postizanje ciljeva u vezi sa klimatskim politikama na nacionalnom, regionalnom ili lokalnom nivou, podsticaji, mehanizmi finansiranja i povećana svest o klimi verovatno će olakšati usvajanje praksi CE.

 14 LIFE BELOW WATER	SDG 14 Život pod vodom	1	2	3	1	3	Sprečavanje stvaranja otpada i raznih ispuštanja iz aktivnosti na kopnu putem praksi CE direktno će umanjiti količinu otpada koji ulazi u okeane. Ovo takođe uključuje povraćaj hranljivih materija iz tokova otpadnih voda pre ulaska u okeane. Pored toga, doprinos CE u borbi protiv klimatskih promena indirektno će umanjiti zakiseljavanje okeana.
 15 LIFE ON LAND	SDG 15 Život na kopnu	3	3	1	1	4	U jezgri prakse CE je cilj obnavljanja prirodnog kapitala. To uključuje usvajanje održivih i regenerativnih poljoprivrednih i poljoprivredno-šumarskih praksi koje prihvataju i štite biološku raznolikost i vraćaju biološki materijal u zemljište kao hraničive materije - prakse koje su od suštinskog značaja za obnavljanje kopnenih ekosistema
 16 PEACE, JUSTICE AND STRONG INSTITUTIONS	SDG 16 Mir, pravda i snažne institucije	0	1	6	5	0	Poboljšani i pravičniji pristup osnovnim resursima, kao i veća otpornost prirodnih sistema, uz pomoć prakse CE doprinose pravdi u oblasti životne sredine i mogu indirektno pomoći da se izbegnu ekološki izazvani društveni sukobi. Pored toga, jače institucije, smanjena korupcija i veća transparentnost pomoći će omogućavanju praksi CE- poput stvaranja zdravih tržišta za ponovnu upotrebu i recikliranje odbačenih resursa
 17 PARTNERSHIPS FOR THE GOALS	SDG 17 Partnerstvom do ciljeva	0	0	9	0	10	Postizanje ciljeva koji se odnose na oslobođanje od duga za zemlje u razvoju, pravičnije sisteme i sporazume o slobodnoj trgovini, poboljšanu makroekonomsku stabilnost, poboljšanu globalnu politiku o održivosti i pristup tehničkoj podršci zemljama u razvoju, mogu olakšati prakse CE.
Rezime		21	28	52	35	33	

Analiza pokazuje da koliko god cirkularna ekonomija može pomoći u postizanju mnogih ciljeva održivog razvoja i ciljevi održivog razvoja takođe mogu pomoći promociji prakse cirkularne ekonomije. Pojačana saradnja svih (zainteresovanih i od značaja) strana često se ističe kao imperativ za omogućavanje prelaska na cirkularnu ekonomiju.

4. Akcioni plan EU za cirkularnu ekonomiju

Akcioni plan EU za cirkularnu ekonomiju teži održivoj ekonomiji, ekonomiji sa niskom emisijom ugljenika i konkurentnoj ekonomiji koja efikasno koristi resurse. Akcioni plan određuje mere za uticaj na proizvodnju, potrošnju i upravljanje otpadom i na tržište sekundarnih resursa.

U 2015. godini, Evropska komisija²⁶ je predstavila *Paket cirkularne ekonomije* koji za cilj ima bolju ekonomičnost, bolje bilanse, povećanu samodovoljnost, nova radna mesta i postizanje klimatskih ciljeva. U kontekstu Evropske unije, cirkularna ekonomija je trenutno deo programa Evropske komisije za nova radna mesta, rast i investicije.

Dizajn stoji na početku životnog ciklusa proizvoda i neophodan je za osiguravanje cirkularnosti. Sa implementacijom *Radnog plana eko dizajna 2016-2019. godine*, Evropska komisija je dodatno promovisala cirkularni dizajn proizvoda, zajedno sa ciljevima energetske efikasnosti. Komisija je zadužila *Evropske organizacije za standardizaciju* da razviju horizontalne kriterijume za merenje trajnosti, ponovne upotrebe, popravljivosti, reciklabilnosti i prisustva ključnih sirovina. Ove kriterijume treba primeniti u postojećim i novim standardima. Informacije o trajnosti i popravljivosti proizvoda²⁷ takođe mogu preusmeriti odluke o kupovini ka održivijem izboru. Komisija je uvela aspekte cirkularnosti (potrošnja energije i upotreba materijala, sprečavanje otpada, recikliranje i smanjenje opasnih hemikalija) u specifičnim referentnim dokumentima o najboljim raspoloživim tehnikama (BREF)²⁸ u skladu sa Direktivom o industrijskim emisijama²⁹, pretvarajući ih u referentne standarde za države članice prilikom davanja dozvola za industrijska postrojenja. Pored toga, rezultat provere ispravnosti *Sistema za upravljanje zaštitom životne sredine i šeme provere (EMAS)* potvrđila je njegov potencijal za poboljšanje performansi organizacija po pitanju životne sredine. Pored toga, Komisija je predložila da pojača zaštitu potrošača od lažnih ekoloških žalbi i prakse preuranjenog zastarevanja³⁰ boljim mogućnostima za individualnu i kolektivnu odštetu od nepoštenih komercijalnih praksi³¹. Kako bi iskoristila potencijal državnih organa da poboljšaju tržišta za cirkularne proizvode i usluge, Komisija je usvojila nove i revidirane kriterijume za zelenu javnu nabavku EU, uključujući aspekte cirkularne ekonomije i promovisala njihovo prihvatanje kroz smernice³² i obuke. Komisija daje kao primer sprovođenje svojih nabavki³³.

Poslednja tri *godišnja istraživanja rasta* (2016., 2017. i 2018.) priznaju političku/stratešku posvećenost Evropske komisije ka prelasku na cirkularnu ekonomiju, sa posebnim fokusom na ulaganja. U martu 2018. godine, Komisija je usvojila svoju strategiju održivog finansiranja s ciljem preusmeravanja kapitalnih tokova prema održivoj ekonomiji. U maju 2018. nova pravila širom EU su: - usvojena za upravljanje otpadom i recikliranje, - predložena za plastične proizvode za jednokratnu upotrebu i - predložena za ponovnu upotrebu vode. *Strategija na nivou cele EU* za plastiku u cirkularnoj ekonomiji ima dodatak za transformaciju načina na koji se plastika i proizvodi

26 https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm

27 Evropska komisija, *Studija ponašanja o ušeću potrošača u cirkularnoj ekonomiji*, oktobar 2018.

28 Zajednički sistemi za tretman otpadnih voda i otpadnih gasova u hemijskom sektoru (6/2016.), Intenzivan uvoz peradi ili svinja (7/2017.), Velika postrojenja za sagorevanje (7/2017.), Proizvodnja velike količine organskih hemikalija (12/2017.) i Tretman otpada (8/2018.).

29 Direktiva 2010/75/EU

30 Detaljnija saznanja o prirodi prakse preuranjenog zastarevanja kao i o tome kako ih rešiti će biti prikupljena kroz četvorogodišnji program nezavisnog testiranja Horizont 2020 koji traje do 2023. godine.

31 Revizija Uredbe o saradnji u zaštiti potrošača i zakonodavnih predloga u skladu sa Novim sporazumom za potrošače

32 http://ec.europa.eu/environment/gpp/pubs_en.htm

33 http://ec.europa.eu/environment/emas/pdf/other/2018%2012%2007_ES%202018_Consolidated%20Volume.pdf

od plastike dizajniraju, proizvode, koriste i recikliraju. Do 2030. godine sva ambalaža od plastike trebalo bi da može da bude reciklirana.

Po životnu sredinu prihvatljivo upravljanje otpadom unutar i izvan EU je ključno za postizanje cirkularnije ekonomije. Revidirani zakonodavni okvir o otpadu stupio je na snagu jula 2018. Postavlja jasne ciljeve za smanjenje otpada i uspostavlja ambiciozan i verodostojan dugoročan put za upravljanje otpadom i recikliranje. Ključni elementi revidiranog predloga za otpad uključuju:

- Zajednički cilj EU za recikliranje 65% komunalnog otpada do 2035. godine;
- Zajednički cilj EU za recikliranje 70% ambalažnog otpada do 2030. godine;
- Postoje i ciljevi recikliranja za specifične ambalažne materijale:
  - Papir i karton: 85%
  - Obojeni metali: 80%
  - Aluminijum: 60%
  - Staklo: 75%
  - Plastika: 55%
  - Drvo: 30%
- Obavezujući cilj odlaganja na deponiji od maksimalno 10% komunalnog otpada do 2035. godine;
- Obaveze za separaciju otpada postaju striktnije i proširuju se na opasni otpad iz domaćinstava (do kraja 2022.), biološki otpad (do kraja 2023.), tekstil (do kraja 2025. godine).
- Uspostavljeni su minimalni zahtevi za šeme produžene odgovornosti proizvođača da bi se poboljšalo upravljanje i isplativost.
- Ciljevi prevencije značajno su ojačani, posebno od država članica koji zahtevaju da se preduzmu posebne mere za borbu protiv prehrabnenog otpada i otpada u moru, kao doprinos postizanju obaveza EU prema UN ciljevima održivog razvoja.

Okvir za praćenje cirkularne ekonomije EU pokazuje da je tranzicija ka cirkularnoj ekonomiji pomogla da se EU vrati na put otvaranja novih radnih mesta.³⁴ Akcioni plan za cirkularnu ekonomiju je u potpunosti završen, iako će se rad na nekim od aktivnosti nastaviti i nakon 2019. godine. Prati se izvršenje 54 aktivnosti u okviru plana.

---

³⁴ COM (2018) 29 finalni

Odabrane inicijative za cirkularnu ekonomiju kroz vreme koje se odnose na region³⁵

Godina	Naziv inicijative	Poreklo	Nivo	Vrsta
2008	Preporuka Saveta o produktivnosti resursa	OECD	Multilateralni	Politika
2011	Plan za Evropu koja efikasno koristi resurse	EK ³⁶	Multilateralni	Politika
2014	Uredba Komisije (EU) 1357/2014 koja zamenjuje Aneks III Direktive 2008/98/EZ Evropskog parlamenta i Saveta o otpadu i stavljanju van snage nekih direktiva	EK	Multilateralni	Politika
2015	2030 Agenda za održivi razvoj	UN	Multilateralni	Politika
	Zatvaranje petlje - Akcioni plan EU za cirkularnu ekonomiju	EK	Multilateralni	Politika
2016	Završena mapa puta ka cirkularnoj ekonomiji 2016-2025	Finska	Nacionalni	Politika
2018	Evropska strategija za plastiku u cirkularnoj ekonomiji	EK	Multilateralni	Politika
	Program mogućnosti cirkularne ekonomije	UNIDO	Nacionalni	Dijalog
	Francuska mapa puta za cirkularnu ekonomiju	Francuska	Nacionalni	Politika
	Mapa puta ka cirkularnoj ekonomiji u Sloveniji	Slovenija	Nacionalni	Politika
	Predlog EU o ponovnoj upotrebi vode	EK	Multilateralni	Politika
	Strategija za cirkularnu ekonomiju	Danska	Nacionalni	Politika

Prema izveštaju Evropske agencije za životnu sredinu (EEA)³⁷ objavljenom u oktobru 2019., inicijative za cirkularnu ekonomiju u Evropi još su u ranoj fazi i imajuće koristi od većih ulaganja u povećavanje obećavajućih inovacija i u praćenju napretka ka cirkularnosti. Indikatori za cirkularnu ekonomiju EEA nalaze se u četiri grupe: proizvodnja i potrošnja, upravljanje otpadom, sekundarne sirovine, i konkurentnost i inovacije.

U okviru finskog predsedavanja (druga polovina 2019.) održan je događaj: Evropski dani za održivu cirkularnu ekonomiju (od 30. septembra do 1. oktobra 2019.) na kome je predstavljen veliki interes za tu temu. Konkretno, fokus je bio na temama vezanim za eko inovacije, hemikalije i plastiku, otpad, upravljanje vodama, zagađenje mora i dobre prakse u gradskom okruženju. Ova pitanja otvaraju široko područje za dalje bilateralne diskusije, posebno zato što imaju veliki potencijal za inovativna poslovna rešenja.

³⁵ Izvučeno iz studije *Inkluzivna cirkularna ekonomija: prioriteti za zemlje u razvoju*, istraživački rad autora Felix Preston, J.Lebne i L.Velleslei, Chatham House, maj 2019.

³⁶ Evropska komisija

³⁷ <https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe-insights>

5. Cirkularna ekonomija je otvorena za izazove

Sada je cirkularna ekonomija nepovratan, globalni mega trend. Ipak, mnogo je još potrebno da se globalno povećaju aktivnosti, da se potpuno zatvori *petlja* („kružnica“) i iskoriste konkurentske prednosti koje ova ekonomija donosi poslovnom sektoru. Za tranziciju iz linearne u cirkularnu ekonomiju potrebni su zajednički napor i zainteresovani strani iz svih sektora. Kompanije mogu da doprinesu tranziciji razvijanjem kompetencija u cirkularnom dizajnu za primenu ponovne upotrebe proizvoda i recikliranje i da predstavljaju nosioce trendova inovativnih poslovnih modela cirkularne ekonomije. Tvorci politike mogu podržati tranziciju promovišući ponovnu upotrebu materijala i veću produktivnost resursa preispitivanjem podsticaja i pružanjem ispravnog skupa politika i pristupa finansiranju.

Cirkularna ekonomija bi *trebalo da postane osnovica industrijske strategije*, omogućavajući cirkularnost u novim oblastima i sektorima, a procena životnog ciklusa proizvoda treba da postane norma, dok bi okvir eko-dizajna trebalo što više proširiti. Cirkularna ekonomija je *relevantna za sve sektore ekonomije* (kao što su prehrambena industrija, tekstilna industrija, hemijska industrija, upravljanje otpadnim vodama, upravljanje otpadom) i za *ostvarivanje velikog broja ciljeva održivog razvoja* (ne samo održive potrošnje i proizvodnje).

Okvirna analiza nedostajućih delova petlje (kružnice) je urađena³⁸. Neka od pitanja su: - relacija zakonodavstva o hemikalijama, o proizvodima i o otpadu, sa procenom njihovih međusobnih odnosa³⁹; - plastika i kritični resursi, kao što su retki i drugi plemeniti metali, kao i fosfor (27 kritičnih materijala); - investicione i druge horizontalne mere i indikatori, koji će meriti napredak u ovim oblastima.

Osnovni izazovi cirkularne ekonomije koji zahtevaju pažnju su:

- postojeći ekonomski model koji ne vrednuje prirodni kapital niti internalizuje eksterne aspekte preduzetih mera (npr. kažnjavanje negativnih i nagrađivanje pozitivnih socijalnih i uticaja na životnu sredinu); - nedostatak podsticaja za kompanije da dizajniraju više cirkularnih proizvoda i koriste sekundarne sirovine;
- proizvodi, materijali i supstance na tržištu sadrže zabranjene supstance koje izazivaju zabrinutost, bilo zato što su uvedene pre zabrane ili zbog nedostatka primene EU REACH⁴⁰ mehanizma;
- informacije koje ne prate proizvode i materijale, time ometajući cirkularne prakse poput održavanja, ponovne upotrebe, popravke i reciklaže;
- preopterećenje informacijama ili nedostatak informacija o proizvodima, što komplikuje sposobnost potrošača da donešu održive odluke;
- neusklađenost u (EU) zakonodavstvu o hemikalijama, proizvodima i otpadu, i prisustvo određenih hemikalija koje ometaju napore za recikliranje i ponovnu upotrebu proizvoda;

³⁸ Mihajlov A., Koncept cirkularne ekonomije: da li je petlja zatvorena? Plenarni skup na konferenciji PIMB - Cirkularna ekonomija - šansa za održivi razvoj, Zrenjanin, april 2019. godine

³⁹ Evropska agencija za hemikalije uspostavlja bazu podataka za prikupljanje informacija i poboljšanje znanja o supstancama koje izazivaju zabrinutost u proizvodima i proizvodima kada postanu otpad.

⁴⁰ https://ec.europa.eu/environment/chemicals/reach/reach_en.htm

- nedovoljni kriterijumi kvaliteta za sekundarne materijale, kao i nedostatak potražnje za recikliranim materijalima, poput plastike;
- nedostatak zajedničkih definicija za otpad i opasni otpad ometaju transport otpada kroz države;
- ilegalno spaljivanje otpada ili tovara, različiti nivoi ambicija (širom EU) za smanjenje deponija i ispunjenje dogovorenih ciljeva za recikliranje, kao i ukupna nerazvijena infrastruktura za upravljanje otpadom
- lanci globalnog tržišta i vrednosti koji komplikuju usmeravanje politike (na nivou EU).

Izveštaj o „pukotinama“ u cirkularnosti za 2019. godinu⁴¹ identificuje četiri aktivnosti za premošćavanje jaza:

- prebacivanje globalnih trendova na nacionalne, regionalne i komercijalne nivoe;
- unapređenje opsega odlučivanja i okvira za merenje;
- olakšavanje uzajamnog učenja od kolega stručnjaka; i
- izgradnju globalne koalicije za delovanje.

Ograničenja uključuju nedovoljno usmeravanje pažnje na primenu cirkularne ekonomije, posebno u zemljama sa ekonomijom u tranziciji.

6. Stanje cirkularne ekonomije u Srbiji

Srbija kao država članica UN i zemlja kandidat za članstvo u EU, već je posvećena konceptu cirkularne ekonomije.⁴² *Prelazak na cirkularnu ekonomiju pomoći će Srbiji (i regionu) da ispunи svoje međunarodne (i EU) obaveze.* Iako se konferencije i radionice u Srbiji održavaju na temu cirkularne ekonomije *od 2002.* (Radionica o održivim potrošačkim mogućnostima, koju su zajednički organizovali ministarstvo RS nadležno za životnu sredinu i UNEP u martu 2002. u Beogradu, i između ostalih, Konferencija EnE16 „Životna sredina ka Evropi“ Beograd, jun 2016; Konferencija Cirkularna ekonomija kao razvojna prilika za Srbiju, Beograd, novembar 2016., u organizaciji Misije OEBS-a u Srbiji, Nemačke agencije za međunarodnu saradnju GIZ, Privredne komore Srbije i Ministarstva nadležnog za zaštitu životne sredine RS; Svetski kongres ISWA 2016 „Cirkularna ekonomija kao prilika za unapređenje upravljanja otpadom“, Novi Sad) neophodno je intenzivirati rad u ovoj oblasti. Takođe, postoji istraživačko interesovanje za temu cirkularne ekonomije i upravljanja otpadom (primeri^{43,44}).

Ne usmerava se mnogo pažnje na cirkularnu ekonomiju u Srbiji; međutim, trend raste.

Ovaj zaključak zasnovan je na odvojenim istraživanjima u okviru ENV.net3 projekta (koji je sprovela organizacija *Ambasadori održivog razvoja i životne sredine*, a realizovao *Media arhiv Ebart*, Beograd) o vezi pitanja zaštite životne sredine i medija u Srbiji; ispod su dati dobijeni podaci (do 30. juna 2019.):

41 Pokrenut na Svetском ekonomskom forumu (WEF) u januaru 2019

42 Mihajlov A., SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IMPLEMENTATION-EU ACCESSION INTERFACE IN THE CONTEXT OF THE WESTERN BALKAN MORE EFFICIENT AND COHERENT SUSTAINABLE DEVELOPMENT PATHWAYS, „Konferencija: HUMBOLDT-KOLLEG „Održivi razvoj i klimatske promene: Povezivanje istraživanja, obrazovanja, politike i prakse: Beograd, 2018, u Knjizi sažetaka <http://www.humboldt-serbia.ac.rs/kolleg2018/pics/Humboldt-2018.pdf>

43 Mihajlov, A. and H.Steranovic Čarapina, Rethinking waste management within the resource-efficient concept, *Environmental engineering and management journal* 14(2):2973-2978 , 2015

44 Čarapina Steranovic H. and A.Mihajlov, “U susret konceptu cirkularne ekonomije : uloga sistema upravljanja otpadom, Međunarodna konferencija : otpadne vode, komunalni štvari otpad, Zbornik radova, s.171-177; ISBN 978-86-82931-68-3 At: Budva, Montenegro, Volume: I Opasan otpad, rad po pozivu, 2015

Broj tekstova koji sadrže termin "cirkularna ekonomija" u pisanim medijima u Srbiji								
2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 (prva polovina)
0	2	3	5	18	20	21	40	30

Mapiranje stanja cirkularne ekonomije u Srbiji uključuje identifikaciju onoga što je prisutno (i ako je moguće, identifikovanje glavnih prepreka koje mogu ometati prelazak na cirkularnu ekonomiju).

U Srbiji, Agencija za zaštitu životne sredine Srbije (SEPA) kao i Republički zavod za statistiku izračunavaju i objavljaju pokazatelje koji se odnose na efikasnost resursa. Vredni podaci dostupni su u *Godišnjim izveštajima EU o napretku Srbije*.⁴⁵ Pored toga, neki relevantni podaci dostupni su u izveštaju OECD-a o politici zaštite životne sredine u jugoistočnoj Evropi.⁴⁶ Očigledno je da u ovom trenutku *postoje ograničeni izvori pouzdanih informacija i podataka* koji bili izvor takvih informacija. Ipak, *nijedan konkretni strateški dokument u Srbiji nije posvećen cirkularnoj ekonomiji*.

6.a. Mapiranje strateških dokumenata

- *Kompilacija o aktivnostima u cirkularnoj ekonomiji* do 2017. godine u Srbiji predstavljena je u „Nacionalnom profilu Srbije 2018“, koji je pripremila Agencija za zaštitu životne sredine RS, prema zahtevu Evropske agencije za životnu sredinu (EEA)⁴⁷
- Osnovni indikatori korišćenja materijalnih resursa u Srbiji jesu⁴⁸: domaća potrošnja materijala (DMC), njena raspodela po vrsti resursa (biomasa, fosilna goriva, nemetalni minerali i rudni metali), u absolutnom iznosu i po osobi; produktivnost resursa (BDP/DMC); korišćena domaća ekstrakcija (DEU); direktni unos materijala (DMI); fizički trgovinski bilans (PTB). *Agencija za zaštitu životne sredine RS* (SEPA) odgovorna je za izveštavanje o stanju životne sredine u Republici Srbiji (SOER). Izveštavanje je zasnovano na Nacionalnoj listi pokazatelja (NLI), usvojenoj 2011. godine. NLI se svake godine ažurira i objavljuje na internet stranici Agencije.⁴⁹ Srbija je u procesu uspostavljanja institucionalnog okvira i praćenja ostvarenja ciljeva održivog razvoja.⁵⁰
- U novembru 2018. godine osnovana je Grupa za cirkularnu i zelenu ekonomiju pri *Ministarstvu zaštite životne sredine*, a potom je 2019. osnovana i višesektorska radna grupa za cirkularnu ekonomiju (predstavnici 17 različitih institucija, ministarstava i drugih relevantnih organizacija).
- *Ne postoji poseban strateški dokument o cirkularnoj ekonomiji u Srbiji.* Najrelevantniji dokumenti o politici navedeni su u donjoj tabeli. Struktuirali smo procenu prateći logiku i strukturu akcionog plana za cirkularnu ekonomiju.⁵¹

45 <http://www.mei.gov.rs/eng/documents/eu-documents/annual-progress-reports-of-the-european-commission-for-serbia>

46 https://www.oecd-ilibrary.org/development/competitiveness-in-south-east-europe/environmental-policy-in-south-east-europe_9789264298576-18-en

47 „Resource efficiency and circular economy in Europe – even more from less , za inoviranje dokumenta iz 2016 http://www.sepa.gov.rs/download/publikacije/MoreFromLess_MaterialResourceEfficiencyEurope.pdf. Doprinosе za izradu ovog dokumenta dala je i Priredna komora Srbije; Centar za čistiju proizvodnju u Srbiji; Ambasadori održivog razvoja i životne sredine ; Ministarstvo ekonomije; Ministarstvo zaštite životne sredine; Ministarstvo rудarstva i energetike; Pokrajinski sekretarijat za energetiku, građevinarstvo i saobraćaj; Republički sekretarijat za javne politike; Republički imenik voda i Agencija za zaštitu životne sredine Srbije

48 <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx> (English)

49 <http://indicator.sepa.gov.rs/nacionalna-lista-indikatora> (na srpskom jeziku); Pokazatelji koji se odnose na upravljanje otpadom nalaze se u Nacionalnom registru izvora zagadivača i dostupni su na linku:

<http://www.sepa.gov.rs/index.php?menu=20173&id=20006&akcija>ShowAll> (na srpskom jeziku)

50 <http://sdg.indikatori.rs/en-US/>

51 COM(2018)29 finalni

No	Naziv	Relevantnost	Osnov u EU (primeri)	Početna sistematizacija/mapiranje ključnih dokumenata o politici/strategiji u vezi sa cirkularnom ekonomijom u Srbiji Napomena: analiza izvršena u novembru 2019. godine
Proizvodnja i potrošnja				
1	Samodovoljnost u sirovinama u EU	Cirkularna ekonomija bi trebalo da pomogne u rešavanju rizika snabdevanja sirovinama, posebno kritičnim sirovinama.	<ul style="list-style-type: none"> Inicijativa za sirovine Plan efikasnosti resursa 	<ul style="list-style-type: none"> Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, 2012-2022.⁵² Industrijska razvojna politika i strategija⁵³ 2011-2020. Prostorni plan Republike Srbije⁵⁴ 2010 – 2020. Strategija za poljoprivredu i ruralni razvoj za period⁵⁵ 2014-2024. Javni program reforme finansijskog upravljanja⁵⁶ za period 2016-2020. Strategija upravljanja vodama Republike Srbije⁵⁷ za period 2016 – 2034. Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina EU 2018-2021 - treća revizija, 2018. Ekonomski program reformi⁵⁸ (ERP) za period 2019-2021 Zakon o javnim nabavkama (2015.)
2	Zelene javne nabavke*	Javne nabavke predstavljaju veliki deo potrošnje i mogu biti pokretači cirkularne ekonomije.	<ul style="list-style-type: none"> Strategija javnih nabavki Sheme podrške EU i dobrovoljni kriterijumi za zelene javne nabavke 	<ul style="list-style-type: none"> Okvirna direktiva o otpadu direktive o specifičnim tokovima otpada Strategija za plastiku <p>Postoji takođe i niz strategija koje su bile razvijene za do kraja 2019. – prestaju da važe za mesec dana od sada, kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> Strategija upravljanja otpadom⁵⁹ 2010-2019. Nacionalni program zaštite životne sredine, usvojen 2010. godine za period od 10 godina do 2019. godine⁶⁰ Strategija biološke raznovrsnosti u Republici Srbiji za period 2010-2019. <p>Da napomenemo da je razvijena i:</p> <ul style="list-style-type: none"> Strategija za sprovođenje Konvencije o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravdi u pitanjima zaštite životne sredine - Arhuska konvencija.
3a-c	Stvaranje otpada	U cirkularnoj ekonomiji stvaranje otpada je svedeno na minimum.		
4	Prehrambeni otpad*	Bacanje hrane ima negativne uticaje na životnu sredinu, klimu i ekonomiju	<ul style="list-style-type: none"> Opšta uredba o hrani Okvirna direktiva o otpadu razne inicijative (npr. platforma o gubicima hrane i prehrambenom otpadu) 	<p>52 (Pokriva mineralne resurse, RES, šume i njibove resurse, zaštićena područja, biodiverzitet, pejzažnu raznovrsnost, ribe, vode i kopnene resurse). Strategija treba da se sprovodi kroz planove i programe za svaki od prirodnih resursa i treba da je usvoji Vlada, stoga nema kvantifikovane ciljeve.</p> <p>53 Ciljevi strategije i politike industrijskog razvoja 2011–2020. (2011.) koji su od značaja za efikasnost materijalnih resursa, cirkularnu ekonomiju i snabdevanje sirovinama odnose se na sigurniju i kvalitetniju eksploraciju mineralnih sirovina radi sigurnosti snabdevanja industrije; podsticaji za čistiju proizvodnju; razvoj infrastrukturnih sistema; poboljšanje energetske efikasnosti; i podsticanje inovacija, istraživanja i razvoja. Mere i aktivnosti date su u Akcionom planu za sprovođenje strategije i politike industrijskog razvoja. U pripremi je nova Strategija industrijskog razvoja za Srbiju</p> <p>54 https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/ZAKON%20O%20PROSTORNOM%20PLANU%20RS%20OD%202010%20DO%202020.pdf (na srpskom jeziku)</p> <p>55 Održivo upravljanje resursima nalazi se među razvojnim ciljevima Strategije za poljoprivredu i ruralni razvoj Republike Srbije (2014–2024). Na temu očuvanja prirodnih resursa, operativni ciljevi odnose se na uspostavljanje i promovisvanje integrisanog proizvodnog sistema, podizanje svesti o važnosti korišćenja obnovljivih izvora energije i proizvodnje energetskih kultura. Veb stranica: www.mppzs.gov.rs/wp-content/uploads/datoteke/razno/4827014.0116.30-1.pdf (na srpskom jeziku)</p> <p>56 https://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10756</p> <p>57 Strategija za upravljanje vodama u Republici Srbiji do 2034. (2016.) je sveobuhvatni planski dokument kojim se određuje nacionalna dugoročna politika upravljanja vodama, odnosno aktivnosti za održivost u oblastima korišćenja vode, zaštite voda, regulisanja vodotokova i zaštite od štetnih uticaja vode. U periodu planiranja, značajno poboljšanje u vodnom sektoru koje je relevantno za efikasnost resursa biće usmereno na smanjenje curenja vode, smanjenje neefikasnosti u upotrebi vode i na vraćanje supstanci i energije iz korišćene vode. Veb stranica: http://www.rvode.gov.rs/doc/Strategija_FINAL.pdf (na srpskom jeziku)</p> <p>58 https://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10923</p> <p>59 Nova/ ažurirana Strategija upravljanja otpadom 2019.-2025. zajedno sa Nacionalnim planom za upravljanje otpadom i Programom za sprečavanje otpada, razvijaće se uz podršku Trining projekta Podrška nacionalnoj politici upravljanja otpadom. Razvoj je započeo 2017. godine i trebalo je da traje dve godine. U novim propisima strateške mere uključuju: mere za smanjenje odlaganja otpada; mere za podsticanje odvojenog prikupljanja; dizajn, transport, upotrebu i demontažu. Deo nove strategije posebno će se fokusirati na sirovine i cirkularnu ekonomiju. Izvor: http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/Strategija%20upravljanja%20otpadom%20za%20period%20202010%20-%20202019%20godine.pdf (Serbian). Napomena: još uvek nije pripremljen</p> <p>60 (Plan za sprovođenje Nacionalnog programa zaštite životne sredine pripremljen 2014. godine)</p>

Upravljanje otpadom

5a-b	Ukupne stope recikliranja	Povećanje reciklaže deo je tranzicije u cirkularnu ekonomiju.	<ul style="list-style-type: none"> Okvirna direktiva o otpadu 	<ul style="list-style-type: none"> - Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, 2012-2022. - Industrijska razvojna politika i strategija 2011-2020.
6a-f	Stope recikliranja za određene tokove otpada	Ovo odražava napredak u reciklirajući ključnih tokova otpada.	<ul style="list-style-type: none"> Okvirna direktiva o otpadu Direktiva o deponijama direktive o specifičnim tokovima otpada 	<ul style="list-style-type: none"> - Prostorni plan za Republiku Srbiju 2010 – 2020. - Nacionalni program za usvajanje pravne tekovine EU 2018-2021 - treća revizija, 2018. - Ekonomski program reformi (ERP) za razdoblje 2019-2021. <p>Postoji takođe i niz strategija koje su bile razvijene za do kraja 2019, prestaju da važe za mesec dana od sada, kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Strategija upravljanja otpadom 2010-2019. - Nacionalni program zaštite životne sredine, usvojen 2010. godine za period od 10 godina do 2019. godine

Sekundarne sirovine

7a-b	Udeo recikliranog materijala u potrebama za sirovinama	U cirkularnoj ekonomiji sekundarne sirovine se obično koriste za pravljenje novih proizvoda.	<ul style="list-style-type: none"> Okvirna direktiva o otpadu Direktiva o eko dizajnu EU eko-oznaka; REACH inicijativa o međuvezi politika o hemikalijama, proizvodima i otpadu Strategija za plastiku standardi kvaliteta za sekundarne sirovine 	<ul style="list-style-type: none"> - Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, 2012-2022. - Industrijska razvojna politika i strategija 2011-2020. - Prostorni plan za Republiku Srbiju 2010 – 2020. - Nacionalni program za usvajanje pravne tekovine EU 2018-2021 - treća revizija, 2018. - Ekonomski program reformi (ERP) za period 2019-2021. - Pravilnik o eko oznaci, 2016.
8	Trgovina reciklažnim sirovinama	Trgovina reciklažnim materijalima odražava značaj unutrašnjeg tržišta i globalnog učešća u cirkularnoj ekonomiji.	<ul style="list-style-type: none"> Politika unutrašnjeg tržišta Regulacija otpreme otpada Trgovinska politika 	<ul style="list-style-type: none"> Postoji takođe i niz strategija koje su bile razvijene do kraja 2019. — prestaju da važe za mesec dana od sada, kao što su: - Strategija upravljanja otpadom 2010-2019. - Nacionalni program zaštite životne sredine, usvojen 2010. godine za period od 10 godina do 2019. godine

Konkurentnost i inovativnost

9a-c	Privatna ulaganja, poslovi i bruto dodata vrednost	Ovo se odražava na doprinos cirkularne ekonomije stvaranju radnih mesta i rastu.	<ul style="list-style-type: none"> Investicioni plan za Evropu Strukturni i investicioni fondovi InnovFin Platforma za podršku finansiranja cirkularne ekonomije Strategija održivog finansiranja Inicijativa za zeleno zapošljavanje Agenda novih veština za Evropu Politika unutrašnjeg tržišta 	<ul style="list-style-type: none"> Dobar signal za Srbiju predstavlja broj izdatih ISO 14001 sertifikata (skoro 1200 u 2016.). - Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara, 2012-2022. - Industrijska razvojna politika i strategija 2011-2020. - Nacionalni program za usvajanje pravne tekovine EU 2018-2021 - treća revizija, 2018. - Ekonomski program reformi (ERP) za period 2019-2021. - Strategija za podršku razvoju malih i srednjih preduzeća, preduzetništvo i konkurenčnost za period 2015-2020, praćena Akcionim planom - Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011-2020. - Strategija naučnog i tehnološkog razvoja 2016-2020.
------	--	--	---	---

10	Patenti	Inovativne tehnologije povezane sa cirkularnom ekonomijom povećavaju globalnu konkurentnost	• Horizon 2020	<p>Napomena: U Srbiji su ulaganja u istraživanje i inovacije i dalje mala, posebno u korporativnom sektoru. Fond za inovacionu delatnost unapređuje finansiranje inovacija i promoviše bolju integraciju između istraživačkog i privatnog sektora u Srbiji. Fond za inovacije osnovan je 2011. godine kao nezavisna upravljačka struktura, sa robusnim međunarodnim sistemom recenzija. Fond za inovacije ima za cilj da promoviše veze između istraživanja i razvoja tehnologije i ekonomije, i da podstiče i podržava razvoj inovativnih tehnologija. Namena Fonda za inovacije je da doprinosi celokupnom razvoju inovacija raznim instrumentima finansijske pomoći, posebno podstičući osnivanje novih i jačanje postojećih kompanija.</p> <p>Nedavno je osnovan/ponovno uspostavljen Fond za nauku.</p>
----	---------	---	----------------	---

* Indikatori u fazi izrade

Takođe, treba pomenuti kao relevantnu *Strategiju razvoja energetskog sektora Republike Srbije do 2025. sa projekcijama do 2030.*⁶¹ (2016); Strategija identificuje tri prioriteta za razvoj energetskog sektora: pružanje energetske sigurnosti, razvoj energetskog tržišta i ukupni prelaz ka održivom energetskom sektoru. Treća stavka obuhvata poboljšanje energetske efikasnosti, povećanu upotrebu obnovljivih izvora energije i promociju zaštite životne sredine u svim oblastima energetskih aktivnosti, što je u direktnoj korelaciji sa efikasnošću resursa. Strategija se sprovodi kroz Program za implementaciju.

Uzimajući u obzir preporuke Evropske komisije o cirkularnoj ekonomiji, *izmene Zakona o upravljanju otpadom*⁶² usvojene su u januaru 2016., što je omogućilo podršku konceptu cirkularne ekonomije i stvaranje *zelenih* radnih mesta. Izmene u Zakonu o upravljanju otpadom uvode pojmove „nusproizvod“ i „status kraj otpada“. Zakonom su regulisani procedure i uslovi pod kojima jedna supstanca dobija status nusproizvoda, kao i uslovi i procedure po kojima se otpadu može dati status „kraj otpada“ i može se koristiti kao sirovina. Prvi korak ka cirkularnoj ekonomiji u novom zakonodavnom okviru je primena hijerarhije upravljanja otpadom, posebno sprečavanje stvaranja otpada.

Treba napomenuti da su dve važne strategije istekle/nedavno prestale da važe: - Strategija održivog razvoja Republike Srbije za period od 2008. do 2017. godine i - Nacionalna strategija za Republiku Srbiju za aproksimaciju u oblasti životne sredine iz 2011. godine pripremljena uz pretpostavku da je 1. januar 2019. datum pristupanja EU. Takođe, treba napomenuti da se zakoni stalno menjaju podzakonskim aktima iz razloga približavanja najnovijim zakonima i propisima EU.⁶³

⁶¹ <http://www.mre.gov.rs/doc/efikasnost-izvori/23.06.02016%20energy%20sector%20development%20strategy%20of%20the%20republic%20of%20serbia.pdf>

⁶² <http://www.mre.gov.rs/doc/efikasnost-izvori/program%20for%20the%20implementation%20energy%20strategy%20for%20the%20period%20from%202017%20until%202023.pdf>

⁶³ Veb stranica: https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_upravljanju_otpadom.pdf

⁶⁴ www.interreg-danube.eu/moveco

6.b. Mapiranje aktivnosti i inicijativa

Srbija sprovodi neke inicijative koje podržavaju cirkularnu ekonomiju, koje su već navedene u „Nacionalnom profilu Srbije 2018“, koji je pripremila Agencija za životnu sredinu RS⁶⁴, kao i u Studiji o dostignućima i perspektivama ka zelenoj ekonomiji i održivom rastu u Srbiji.⁶⁵ Aktivnosti/inicijative cirkularne ekonomije tokom vremena⁶⁶ u Srbiji date su u narednoj tabeli (kao rezultat analize)⁶⁷. Tabela treba da se smatra otvorenom za dopune, kada i ukoliko bude potrebe za njima.

Godina	Naziv aktivnosti/inicijative	Poreklo	Nivo	Vrsta
Od 2007.	Centar za čistiju proizvodnju Srbije osnovan je 2007. godine, kao deo Globalne mreže UNIDO / UNEP za efikasniju upotrebu resursa i čistiju proizvodnju. Do sada je pomogao u primeni efikasnije upotrebe resursa i metodologije čistije proizvodnje u više od 100 kompanija u Srbiji i obučio je brojne stručnjake za čistiju proizvodnju. Centar sarađuje na različitim projektima o sirovinama i energetskoj efikasnosti. Projekat Hemijski lizing uvodi novi poslovni model u upravljanju hemikalijama. Ostali projekti uključuju projekte efikasne upotrebe resursa u industriji prerade hrane, realizaciju čistije proizvodnje u 10 proizvodnih pogona IPPC-a u okviru elektroprivrede Srbije, eko-profitne projekte u gradovima Pančevo i Čačak, realizaciju čistije proizvodnje u 20 srpskih kompanija iz različitih sektora, Održivi turizam za ruralni razvoj u Srbiji. Link: http://www.cpc-serbia.org/chemical-leasing.html (na engleskom jeziku)	Centar za čistiju proizvodnju Srbije	Nacionalni, lokalni	Projekat, studija slučaja
2012.	Nacionalni izveštaj za Svetsku konferenciju o održivom razvoju, Rio De Žaneiro 2012 - Studija o dostignućima i perspektivama ka zelenoj ekonomiji i održivom rastu u Srbiji Publikacija https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/984serbia.pdf	UNDP	Nacionalni	Izveštaj
2013.	Studija o zelenoj ekonomiji u Srbiji - sledeći sektori identifikovani su zbog svoje uloge i značaja za nacionalnu ekonomiju i postali su fokus analize: <ul style="list-style-type: none"> • potražnja za energijom, sa naglaskom na energetskoj efikasnosti zgrada (uključujući stambene, komercijalne i uslužne zgrade), industrija i transport; • snabdevanje energijom, sa naglaskom na proizvodnju električne energije, uključujući upotrebu obnovljive energije; • poljoprivreda, sa fokusom na potencijal prelaska na organsku poljoprivrednu praksu, povećanje dodate vrednosti i zapošljavanja. Publikacija: http://www.unep.org/greenconomy/Portals/88/Research%20Products/Serbia_GESS.pdf	UNEP	Nacionalni	Studija

⁶⁴ Resource efficiency and circular economy in Europe – even more from less , za inoviranje dokumenta iz 2016 http://www.sepa.gov.rs/download/publikacije/MoreFromLess_Material/ResourceEfficiencyEurope.pdf

⁶⁵ http://www.undp.org/content/dam/serbia/Publications%20and%20reports/English/UNDP_SRBI_Study_on_Achievements_and_Perspectives_towards_a_Green_Economy_and_Sustainable_Growth_in_Serbia.pdf

⁶⁶ U obliku predstavljenom u istraživačkom radu „Inkluzivna cirkularna ekonomija: prioriteti za zemlje u razvoju“, autora J.Lehne and L.Wellesley, Chatham House, maj 2019.

⁶⁷ Uz doprinos : Jasmina Randelović - Alternativa za sigurnije hemikalije (ALHem), Dragana Petrović - Victoria consulting d.o.o, Siniša Mitrović, Dušan Stokić i Ivana Putnik - Privredna komora Srbije

Godina	Naziv aktivnosti/inicijative	Poreklo	Nivo	Vrsta
Od 2012.	Eko sertifikacija u turističkom sektoru - <i>Plava zastava za plaže</i> (marine i „održive“ brodove) u Srbiji ⁶⁸ ; <i>Zeleni ključ</i> za održivo korišćenje resursa i očuvanje životne sredine kroz odgovorno poslovanje u okviru turističkog sektora u Srbiji. Link: http://feeserbia.com	AORŽS ⁶⁹	Nacionalni	Standardi, Programi
2013-2019.	<p>Projekat: Eko-paket Glavni cilj: razvijena svest učenika i šire zajednice o pravilnom razdvajaju i odlaganju upotrebljene Tetra Pak ambalaže i o važnosti razdvajanja otpada i reciklaže.</p> <p>Specifični ciljevi: Edukovani učenici da pravilno razvrstavaju i odlažu upotrebljenu Tetra Pak ambalažu. Šira zajednica podstaknuta da učestvuje u procesu sakupljanja i reciklaže upotrebljene Tetra Pak ambalaže, kako bi se povećala odgovornost prema životnoj sredini. Predstavljen princip održivog upravljanja šumama kroz model FSC, poreklo upotrebljene Tetra Pak ambalaže i njena poizvodnja.</p> <p>Opis projekta: Eko-paket je projekat koji se realizuje u Srbiji od 2013/2014. školske godine, isključivo u okviru Međunarodnog programa Eko-škole. Program Eko-škole je povezan sa obrazovanjem za održivi razvoj, Ciljem 4 (SDG 4) i Ciljem 17 (Partnerstvom do ciljeva), kao i sa ostalim SDG. Projekat Eko paket sastoji se iz tri komponente: kreativni konkurs, na osnovu različitih tema svake godine učesnici prave skulpture od upotrebljene Tetra Pak ambalaže, sakupljanje upotrebljene Tetra Pak ambalaže i edukativne radionice za školsku decu, uključujući demonstraciju kako se od upotrebljene Tetra Pak ambalaže može dobiti papir (ove radionice su realizovane od strane Ambasadora održivog razvoja od 2015/2016 školske godine); Tokom takmičenja u kreativnom stvaralaštву deca i učenici Eko-škola pretvaraju svoje upotrebljene Tetra Pak ambalaže u umetnička dela, pružajući im drugi izgled i život. Projekat uključuje popularizaciju i stavljanje fokusa aktivnosti Eko-paketa unutar porodice Eko-škola i šire.</p>	Tetra Pak i AORŽS	Nacionalni	<p>Nivo politike: zalaganje za održivo upravljanje otpadom;</p> <p>Tehnički nivo: obrazovanje i podizanje svesti dece i učenika o tome kako se postupa sa sekundarnim sirovinama, posebno sa korišćenim kartonskim ambalažama;</p> <p>Nivo vidljivosti: Kroz mrežu Eko-škola i kreativni konkurs, objave na društvenim mrežama i internet stranicama Eko-škola, najave u lokalnim medijima.</p>
2016.	„Cirkularna ekonomija kao šansa za razvoj Srbije“ https://api.pks.rs/storage/assets/CE%20Publikacija%20OEBS%202016(1).PDF	OEBS	Nacionalni	Publikacija
2016-2018.	GIZ IMPACT Srbija ⁷⁰ i Privredna komora Srbije pokrenule su projekat koji ima za cilj da razvije strateški dokument o cirkularnoj ekonomiji u oblasti upravljanja otpadom ⁷¹ (kroz Projekat upravljanja komunalnim otpadom i otpadnim vodama (IMPACT II)) Studija: Neformalni sektor u upravljanju otpadom Studija: Strategija cirkularne ekonomije u sektoru otpada Flajer: https://api.pks.rs/storage/assets/GIZ_IMPACT_FLAJER.pdf	GIZ	Nacionalni	Projekat, Studija

⁶⁸ EuropeETC/ULS report of Tourism and Environmental Protection, you'll find it at: http://uls.eionet.europa.eu/Reports/TOUR_index_html

⁶⁹ Nacionalni operater za Srbiju su Ambasadori održivog razvoja i životne sredine (AORŽS)

⁷⁰ <https://www.giz.de/en/worldwide/21215.html>

⁷¹ Finalni tekst dokumenta nije nam bio dostupan.

Godina	Naziv aktivnosti/inicijative	Poreklo	Nivo	Vrsta
Nastavlja se	Nacionalna komisija KS A 207 (mirror committee ISO/TC207) sa opsegom standardizacije u oblasti sistema i alata za upravljanje životnom sredinom kao podrška održivom razvoju. Komisija je odgovorna za usvajanje standarda ISO 14000 koji se bave temama kao što su: upravljanje zaštitom životne sredine, eko obeležavanje, procena performansi životne sredine, procena životnog ciklusa (LCA), upravljanje gasovima sa efektom staklene baštne, trošak životnog ciklusa (LCC), eko dizajn, zelene povezanosti, utvrđivanje troškova i koristi za životnu sredinu, eko efikasnost proizvoda, komunikaciju u životnoj sredini, ugljenični otisk proizvoda, prilagođavanje klimatskim promenama itd. Predstavnik Privredne komore Srbije (CCIS) predsedava Komisijom. Link: https://www.iss.rs/rs/tc/?national_committee_id=536 Standarde objavljuje ISS	Institut za standarđizaciju Srbije (ISS)	Nacionalni	Standardi
	Nacionalna komisija KS A 268 (mirror committee ISO/TC268 i ISO/TC 309) sa opsegom standardizacije u oblasti održivosti, društvene odgovornosti, održivih zajedница, pametnih gradova, pametnog prevoza, korporativnog upravljanja itd. Predstavnik Privredne komore Srbije (CCIS) predsedava Komisijom. Link: https://www.iss.rs/en/tc/?national_committee_id=793 Standarde objavljuje ISS	Institut za standarđizaciju Srbije	Nacionalni	Standardi
n/a	Kompanija Feplo-Srbija sa sedištem u Čačku proizvodi vodootporne građevinske ploče od otpada kompozitne ambalaže - Tetrapak. Paneli imaju dobra termoizolaciona svojstva. Za 2,5 m ² površine panela koristi se 20 kg otpadne ambalaže.	Feplo Eko reciklaža		Biznis – praktični slučajevi
	Eko reciklaža (Eco Recycling) - Srbija. Kompanija sa sedištem u Sirigu pretvara polovne gume u različite proizvode kroz proizvodnju gumenog granulata.			
Od 2017.	Centar za cirkularnu ekonomiju, formiran kao odeljenje u Privrednoj komori Srbije. Akademija za cirkularnu ekonomiju (projekat Climate-KIC) Link: http://akademija-ce.rs/ https://pks.rs/vesti/akademija-cirkularne-ekonomije-pocinje-4-oktobra-1423 https://pks.rs/vesti/odrzana-radionicu-cirkularne-ekonomije-i-upoznavanje-sa-akademijom-za-cirkularnu-ekonomiju-pks-1332	Privredna komora Srbije	Nacionalni	Treninzi, Projekti
Od 2017.	Svaka limenka se računa u Eko-školama Glavni cilj: razvijena svest učenika i šire zajednice o pravilnom razdvajanju i odlaganju upotrebljenih limenki i o važnosti reciklaže i obnovljivosti. Specifični ciljevi: Edukovani učenici da pravilno razvrstavaju i odlažu upotrebljene limenke u smislu održive upotrebe resursa. Šira zajednica podstaknuta da učestvuje u procesu sakupljanja i reciklaže upotrebljenih limenki kako bi se povećala svest za očuvanje životne sredine.	AORŽS i RECAN Fondacija	Nacionalni	Obrazovanje, projekat; Nivo politike: zalaganje za održivo upravljanje otpadom; Tehnički nivo: obrazovanje i podizanje svesti dece i učenika o tome kako se postupa sa sekundarnim sirovinama, posebno sa limenkama i vrednim sekundarnim sirovinama; Nivo vidljivosti: Preko mreže Eko-škola lokalni mediji su angažovani da podrže Eko-škole u ovoj aktivnosti.

Godina	Naziv aktivnosti/inicijative	Poreklo	Nivo	Vrsta
2017-2020.	<p>“ENV.net uključivanje pitanja životne sredine Zapadnog Balkana i Turske u političku agend EU” (ref. no. 2017/394-372) Glavni cilj: Doprinosi poboljšanju kreiranja i primene politike zaštite životne sredine u skladu sa standardima EU. U tom cilju, mreža teži da doprinese boljim i intenziviranim interakcijama među akterima (uključujući OCD za zaštitu životne sredine, medije i tvorce politika) i sveukupnom povoljnijem tehničkom i finansijskom okruženju u kojem ovi akteri deluju.</p> <p>Jaka mreža organizacija izgrađena da služi kao specifična snaga u zagovaranju i unapređenju politike dajući glas građanima. Veze izgrađene među ključnim akterima koje se koriste u zemljama u pristupanju EU kako bi mediji i donosioci odluka posvetili više pažnje ključnim pitanjima zaštite životne sredine ka EU integracijama. Specifični ciljevi: Akcija ima za cilj da ojača profil ENV.neta kao vodeće mreže i posrednika u uticaju na životnu sredinu u regionu Zapadnog Balkana i Turske (u odnosu na EU). Nadalje, predviđa uvođenje i pokretanje diskusije o konceptu cirkularne ekonomije u regionu, kao i intenziviranje aktivnosti na ublažavanju posledica klimatskih promena. Aktivnosti uključuju i elemenate dodate vrednosti kao što su međupartnersko učenje/razmene, umrežavanje i tematska organizaciona podrška trećim stranama (tj. organizacijama lokalnih zajednica, medijima).</p> <p>U okviru projekta pokrenuta je finansijska podrška trećim stranama za praćenje i zagovaranje zasnovano na dokazima, u cilju unapređenja akcije održivosti životne sredine. Dva projekta lokalnih nevladinih organizacija iz Sombora i Čajetine odnose se na cirkularnu ekonomiju: Košnica – cirkularna ekonomija kao model preduzetništva mladih, Centar za razvoj obrazovanja „Planeta“; Model cirkularne ekonomije u službi zaštite životne sredine u opštini Čajetina, Udruženje građana „Zlatiborski krug“</p> <p>Publikacija: „Tekstil i moda u okviru koncepta cirkularne ekonomije“ http://ambassadors-env.com/wp-content/uploads/CA-Report.pdf</p>	AORŽS kao partner sa 8 drugih organizacija iz EU, Balkana i Turske	Regionalni, Nacionalni	<p>Projekat;</p> <p>Nivo politike: zaloganje i poboljšanje politike koje se odnosi na cirkularnu ekonomiju i klimatske promene;</p> <p>Tehnički nivo: Intenziviranje interakcije između NVO, medija i tvoraca politika;</p> <p>Nivo vidljivosti: uključenost medija na svim nivoima doprinela je boljem razumevanju načina na koji građani učestvuju u procesu donošenja odluka.</p>
2018.	12. oktobra 2018. godine u EU info centru u Beogradu, AOR (Ambasadori održivog razvoja i životne sredine), zajedno sa Nacionalnim konventom , organizovali su događaj „ Cirkularna ekonomija i pregovori, poglavje 27“. Predstavljene su glavne tačke Okvirnog izveštaja. Predstavljena je i podržana AOR/ENV.net Srbija Inicijativa za ažuriranje/preispitivanje Nacionalne strategije za održivu upotrebu prirodnih resursa u skladu sa konceptom cirkularne ekonomije . Inicijativa je poslata donosiocima odluka.	AORŽS Nacionalni konvent EU	Nacionalni	Inicijativa politike; Projekat; Okvirni izveštaj
	„Platforma cirkularne ekonomije za održivi razvoj u Srbiji“. UNDP radi na promeni linearног pristupa , proizvodnji i potrošnji - ka cirkularnijem pristupu u sledećim sektorima: plastika za jednokratnu upotrebu, tekstil i nameštaj, kao i prehrambeni otpad. Inicijativa obuhvata identifikovanje i uklanjanje regulatornih barijera sa kojima se kompanije suočavaju u poboljšanju cirkularnosti njihovog poslovanja, promovisanju dobrih praksi i cirkularnih modela poslovanja, kao i zajedničkom kreiranju mapa puta cirkularne ekonomije za Srbiju. Ovi strateški planovi definisali bi željene ishode i identifikovali glavne korake ili prekretnice potrebne za postizanje tog cilja. UNDP će takođe testirati inovativne mehanizme finansiranja, poput ulaganja s društvenim učinkom kako bi se omogućilo finansiranje za tranziciju ka cirkularnoj ekonomiji. Paralelno sa tim, kako bi se promovisao eko dizajn i iskoristio za edukaciju nove generacije dizajnera, pokrenut je Otvoreni poziv za mlade balkanske dizajnere za cirkularni dizajn. Organizovan je niz predavanja i kreativnih radionica sa školskom decom, kao i izložbe inovativnih rešenja za smanjenje prehrambenog otpada i mogućnosti njegove upotrebe kao resursa. https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/presscenter/articles/2019/circular-economy-for-sustainable-development-in-serbia.html Publikacija: http://www.undp.org.rs/FactSheets/Circular%20Economy.pdf	UNDP	Nacionalni	Platforma

Godina	Naziv aktivnosti/inicijative	Poreklo	Nivo	Vrsta
2018-2019.	<p>Objavljivanje Trećeg saopštenja o angažovanju Privredne komore Srbije u skladu sa 10 principa Globalnog sporazuma UN za period januar 2018 - juni 2019. Izveštaj sadrži XV poglavља као што су Poglavlje II - Životna sredina, Poglavlje III - Cirkularna ekonomija, itd.</p> <p>Link: https://api.pks.rs/storage/assets/Izvestaj%20za%20globalni%20dogovor.pdf (Integral Serbian version)</p> <p>https://s3-us-west-2.amazonaws.com/ungc-production/attachments/cop_2019/479790/original/UN_global_compact_ENG.PDF?1571652864 (English summary)</p> <p>Publ.:Treće saopštenje o angažovanju CCIS-a u skladu sa 10 principa Globalnog sporazuma UN za period januar 2018 - juni 2019. godine.</p>	Privredna komora Srbije	Lokalni	Dvogodišnji izveštaj
2019.	<p>Mikser festival 2019</p> <p>Link: https://mikser.rs/10-mikser-festival-2019-cirkulisi/ https://www.circularchange.com/events/2019/5/24/mikser-festival-2019-serbia</p> <p>Publikacija: https://static1.squarespace.com/static/5b97bfa236099baf64b1a627/t/5c6d4b77ec212d561029074e/1550666649767/Mikser+Festival+2019+-+Circulate.pdf</p>	Mikser organizacija	Lokalni	Projekat
2019.	<p>Zelene javne nabavke kroz sinergiju zainteresovanih strana</p> <p>Sveobuhvatni cilj je doprinos razvoju i podsticanju zelene javne nabavke (GPP) u Srbiji izgradnjom kapaciteta OCD da podrže javne organe da se bave zelenom javnom nabavkom, kao i druge zainteresovane strane u ovom procesu radi smanjenja štetnog uticaja na zdravlje i životnu sredinu.</p> <p>Očekivani rezultati:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Preduzeti aktivnosti propagiranja ka nadležnom organu za usvajanje Nacionalnog akcionog plana (NAP) za GPP • Stvaranje mreže OCD spremnih da se zalažu za GPP • Povećati svest i znanje o prednostima GPP među dobavljačima i ponuđačima • Razvoj i promocija GPP smernica zasnovanih na EU GPP kriterijumima/tehničkim standardima/specifikacijama za četiri vrste proizvoda (papir, IT oprema, usluge čišćenja i nameštaj). • Razvoj brošure dobrih primera primene GPP u praksi • Razvoj smernica za zelene nabavke za OCD <p>Link: http://alhem.rs/zelene-javne-nabavke/</p> <p>Publication:http://alhem.rs/wp-content/uploads/2013/12/Izvestaj-ZJN-u-RS-novo.pdf</p> <p>http://alhem.rs/wp-content/uploads/2013/12/Izvestaj-CSO-mapiranje-NOVO-2.pdf</p> <p>http://alhem.rs/wp-content/uploads/2013/12/Smernice-za-zelene-nabavke-nov.pdf</p> <p>http://alhem.rs/wp-content/uploads/2013/12/Vodi%C4%8D-kroz-kriterijume-za-zelene-javne-nabavke.pdf</p> <p>http://alhem.rs/wp-content/uploads/2013/12/ZJN-Primeri-dobre-prakse-iz-EU-2.pdf</p>	Bezbednije alternative za hemikalije (ALHem)	Nacionalni	<p>Nivo politike: zalaganje za NAP za GPP;</p> <p>Tehnički nivo: Razvoj zelenih kriterijuma i tehničkih specifikacija za 4 grupe proizvoda;</p> <p>Nivo vidljivosti: Promocija GPP</p>
2019.	<p>Dan održivosti mode na Beogradskoj nedelji mode - događaj sa ciljem da se istaknu ta pitanja, ali i da se donesu strateška rešenja i predlozi za inovacije u modnom biznisu kako bi se učinio održivijim i ekološki prihvatljivijim.</p> <p>http://stillinbelgrade.com/2nd-edition-of-fashion-sustainability-day-perwoll-fashion-week/</p>	Centar za održivi razvoj Srbije (CORS); F.fm podcast	Nacionalni	Izložba

Godina	Naziv aktivnosti/inicijative	Poreklo	Nivo	Vrsta
2019.	Mapa puta za ubrzanje prelaska ka cirkularnoj ekonomiji u Dunavskom regionu Publikacija: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/presscenter/articles/2019/circular-economy-for-sustainable-development-in-serbia.html http://www.interreg-danube.eu/uploads/media/approved_project_Wzpublic/0001/35/096760568197ac127f49a0b344c9ff66f07668e.pdf	Dunavski transnacionalni program; Moveco	Više zemalja	Projekat
Od 2019.	Nacionalni odbor - mirror committee za cirkularnu ekonomiju (ref. Odbor ISO: TC 323). Nacionalni tehnički komitet (KS Z183) sa opsegom: Cirkularna ekonomija i upravljanje otpadom. Link: www.iss.rs , https://www.iso.org/committee/7203984.html	Institut za standardizaciju Srbije	Nacionalni	standardi
2019-2020.	Izveštaj iz senke kao dodatak Agendi 2030 Dobrovoljni nacionalni izveštaj Link: https://ambassadors-env.com/en/2019/12/08/shadow-report-on-the-vnr-of-the-agenda-2030-implementation-in-serbia-is-finalized/	AORŽS	Nacionalni, Internacionali	Projekat, Izveštaj iz senke
2019.	Ex-Ante uticaj na politiku cirkularne ekonomije (u okviru PLAC III projekta) Priprema ex-ante procene učinka ¹⁷ koja će se koristiti kao početni dokument u postupku utvrđivanja dokumenta javne politike kako bi se postigli ciljevi i zahtevi postavljeni u Akcionom planu cirkularne ekonomije Evropske komisije, koji uključuje mere koje pomažu i podstiču tranziciju ka cirkularnoj ekonomiji. Pomoći Ministarstvu zaštite životne sredine Link: http://euinfo.rs/plac3/ Publikacija: http://euinfo.rs/plac3/vesti/kako-do-cirkularne-ekonomije-u-srbiji/	Konsultantska kompanija DMI Associates	Nacionalni	Projekat/ Politika

7. Zaključne napomene sa mogućim planom za dalje aktivnosti

Koncept cirkularne ekonomije u Srbiji je još uvek u ranoj fazi - Srbija planira da primeni princip cirkularne ekonomije u ažuriranoj strategiji za otpad (u toku). Bavljenje oblašću cirkularne ekonomije pretežno u delu pitanja upravljanja otpadom pokazuje da je koncept cirkularne ekonomije još uvek u ranoj fazi. Međutim, za postizanje uspešne tranzicije na cirkularnu ekonomiju potrebni su napori na više različitih frontova.

Da naglasimo:

- **cirkularna ekonomija prevazilazi upravljanje otpadom**
- **cirkularna ekonomija prevazilazi Cilj održivog Razvoja 12**
- **cirkularna ekonomija** prevazilazi sektor zaštite životne sredine.

Treba napomenuti da pitanja cirkularne ekonomije u procesu pridruživanja EU nisu samo predmet Poglavlja 27 o životnoj sredini i klimatskim promenama; *cirkularna ekonomija je relevantna za sve sektore ekonomije*.

¹⁷ Ex-ante procena uticaja je proces sproveden od najranije faze planiranja i dizajniranja javne politike i/ili izrade i usvajanja dokumenta i propisa o javnoj politici u skladu sa zakonom kojim se uređuje sistem planiranja Republike Srbije. Sastoji se od niza koraka usmerenih na usvajanje optimalne javne politike, odnosno usvajanje efikasnih propisa kroz analizu trenutnog stanja, identifikaciju željene promene, njenih elemenata i uzročno-posledičnih odnosa, otklanjanje uzroka postojećih problema u određenim oblastima planiranja i sprovodenja javne politike i postizanja ciljeva utvrđenih dokumentima i propisima javne politike.

Ne postoji integralni pristup. Srbija bi trebalo da dopuni zakonske i strateške okvire za cirkularnu ekonomiju, uključujući prenošenje i primenu preostalih direktiva EU, kao i pristupe u rešavanju efikasnosti resursa tokom životnog ciklusa proizvoda (poput šema produžene odgovornosti proizvođača, zelenih javnih nabavki i partnerstva između kompanija koja posluju duž lanca vrednosti u kojem otpad jedne kompanije postaje materijalni unos druge kompanije). S obzirom da su efikasna upotreba resursa, cirkularna ekonomija i snabdevanje sirovinama multidisciplinarna područja, odgovornosti se dele između ministarstava; postoji potreba za boljom saradnjom između njih, kao i za unapređenje sistemskog pristupa.

Politika zaštite životne sredine treba da bude ojačana i prisutna u ključnim ekonomskim i sektorskim politikama (poput pravilne primene direktiva SEA, EIA, IPCC / industrijske direktive, investicionih instrumenata).

Moguća strategija za napredovanje mogla bi imati koristi od ove studije. Sprovođenje zakonski propisanih postupaka i neki od mogućih načina za budući napredak jesu:

- priprema odgovarajućeg dokumenta o javnoj politici za cirkularnu ekonomiju⁷³ koji će pružiti smernice za smer delovanja
- korišćenje cirkularne ekonomije kao okosnice industrijske strategije
- razmotranje inicijative za ažuriranje i adaptiranje Nacionalne strategije za održivo korišćenje prirodnih resursa i dobara, moguće u obliku Nacionalnog plana održivog korišćenja prirodnih resursa;
- ažuriranje strategije o upravljanju otpadom, moguće u obliku Nacionalnog plana upravljanja otpadom
- razmatranje inicijativa za ažuriranje i preispitivanje (nacionalne) Agende 2030 (sada u obliku Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja o Agendi 2030, sa postojećim Izveštajem iz senke), moguće u obliku sprovođenja Plana za Agendu 2030
- razmotranje donošenja novog relevantnog odgovarajućeg zakonodavstva
- stvaranje/jačanje i praćenje efikasnosti koalicije zainteresovanih strana u podsticanju procesa cirkularne ekonomije
- ubrzavanje širenja adekvatnog znanja i podizanje svesti o temama cirkularne ekonomije.

S obzirom da su efikasna upotreba resursa, cirkularna ekonomija i snabdevanje sirovinama multidisciplinarna područja, odgovornosti se dele između ministarstava; postoji potreba za boljom saradnjom između njih, kao i za unapređenje sistemskog pristupa.

Održivost u upravljanju rizicima je potrebno usmeriti i podsticati kao dugoročni mehanizam (finansijski sektor ne uvek adekvatno uzima u obzir odgovarajuće rizike po životnu sredinu i klimu; socijalni faktori mogu imati i konkretnе posledice za finansijske institucije, uključujući pravne rizike itd.).

Potrebno je ubrzati podizanje svesti i širenje znanja o temama cirkularne ekonomije. Proces cirkularne tranzicije je sistemski proces (ne jednokratni i završen), gde je kontinuitet u primeni dogovorene politike presudan (posebno za zemlje sa ekonomijom u tranziciji).

⁷³ U skladu sa procenom uticaja propisa (RLA) i prema Zakonu o sistemu planiranja Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, br. 30/18), pre utvrđivanja vrste javnog dokumenta javne mre se izvršiti ex-ante procena uticaja. Vlada Srbije je u februaru 2019. godine usvojila Uredbu o metodologiji upravljanja javnim politikama, proceni uticaja javnih politika i propisa i sadržaju pojedinačnih dokumenata javne politike.

**CIP- Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије**

338.4:628.4(497.11)(0.034.4)

МИХАЈЛОВ, Анђелка, 1951-

Cirkularna ekonomija u Srbiji [Elektronski izvor] : započet proces / Andđelka Mihajlov, Aleksandra Mladenović i Filip Jovanović ; [ilustracija Miša Jovanović]. - Beograd : Ambasadori održivog razvoja i životne sredine, 2019 (Beograd : Ambasadori održivog razvoja i životne sredine). - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) ; 12 cm

Sistemski zahtevi: Nisu navedeni. - Nasl. sa naslovnog ekrana. - Tiraž 50. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-89961-09-6

1. Младеновић, Александра, 1971- [автор] 2. Јовановић, Филип, 1987- [автор]
а) Отпадне материје -- Управљање -- Економски аспект -- Србија

COBISS.SR-ID 282306572

AMBASADORI ODRŽIVOG
RAZVOJA I ŽIVOTNE SREDINE
ENVIRONMENTAL AMBASSADORS
FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ЗАШТИТЕ
ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

ENV.net PROJECT IS FUNDED
BY THE EUROPEAN UNION

The views expressed in this project do not necessarily
reflect the views of the European Commission